

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 14.01.2022
Makale Kabul Tarihi: 14.03.2022

XIX. YÜZYILDA KAMUSAL YAPI ÜRETİMİ; KASTAMONU KENTİ ÖRNEĞİ

Zeynep GÜNAY¹

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda yaşanan değişimin simgesi olan kamusal yapılar; kent ve mekan üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı başkentinde yaşanan değişimlerin tezahürü Anadolu topraklarında da yaşanmıştır. Vilayetlerin stratejik öneme sahip olması onları diğer şehirlerden farklı kılabilmektedir. Örneğin Kastamonu şehri tarihten günümüze kadar her dönem bir "liman şehri" özelliğine sahip olması hasebiyle tarih boyunca önemli bir kent olmuştur. Liman kenti olması onu uluslararası ticaretin bir parçası haline getirmiştir. Liman kentleri ticaret için oldukça elverişli bir konumda olmaları; hububattan tekstile hatta yapı inşaat malzemelerinin de ihraç edilmesi hususunda önemli bir paya sahiptir. Bu minvalde ticaret arenasında yer alan bazı liman kentleri liman kent özelliği taşımayan bazı şehirlere göre daha avantajlı bir konuma sahiptir. Devlet özellikle bu liman şehirlerinde daha fazla kamusal yapı üretimine destek vererek, şehrin silüetinde "devlet nasıl yönetilir?" sorusunun cevabına yanıt verir. Böylelikle şehirlerde kamu alanı ile kamusal alanları bir arada bulundurarak, halkın devlet ile temasının kolaylaştırılması amacıyla "Hükümet Konakları" inşa ettirmiştir. Hükümet Konakları ile devlet bir çok resmi daireyi bir arada bulundurma fırsatı da elde etmiştir. Kamusal yapı inşaatlarında yaşanan artış sivil yapı üretiminin artmasına da sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada özellikle 1892- 1896 yıllarında Kastamonu vilayet salnamesinde kayıtlı olan sivil ve kamusal yapılar mukayese edilmiştir. Sivil yapı üretiminde bilhassa ticari gayrimenkullerin inşa edilmesi bölgede nüfus hareketliliğine sebebiyet vermiştir. Bu durum kentte yapı üretiminde pozitif eğilimli bir hareketliliğe de sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Konağı, Kastamonu, XIX. Yüzyıl, Kamu Yapıları, Yapı Üretimi.

ABSTRACT

XIX. public buildings, which are the symbols of the change in the century; had an impact on the city and the place. The manifestation of the changes in the Ottoman capital was also experienced in the Anatolian lands. The strategic importance of the provinces makes them different from other cities. For example, the city of Kastamonu has been an important city throughout history, since it has always been a "port city" from history to the present. Being a port city has made it a part of international trade. Port cities are in a very convenient location for trade; It has an important share in exporting grains to textiles and even building construction materials. In this respect, some port cities located in the trade arena have a more advantageous position than some cities that do not have port city characteristics. The state supports the production of more public buildings, especially in these port cities, and

¹ Dr, Marmara Üniversitesi, gnyzeyneb@gmail.com

"how is the state managed?" in the silhouette of the city. answers the question. In this way, "Government Mansions" were built in order to facilitate the contact of the people with the state by keeping the public space and public spaces together in the cities. With the Government Houses, the state has also had the opportunity to keep many official offices together. The increase in the construction of public buildings has also led to an increase in the production of civil buildings. In this study, especially the civil and public buildings registered in the Kastamonu provincial yearbook between 1892 and 1896 were compared. In the production of civil buildings, especially the construction of commercial real estate has caused population mobility in the region. This situation has also caused a positive trend in the production of buildings in the city.

Keywords: *Government House, Kastamonu, XIX. Century, Public Buildings, Building Production.*

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıl ile birlikte yaşanan dönüşüm; iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda çeşitli bilim dallarında interdisipliner çalışmaların gerçekleşmesine sebep olmuştur. XIX. yüzyıl ile başlayan siyasi değişim devletin merkezîyetçi yapısını Anadolu topraklarında kamu alanı olarak nitelendirilen; hükümet konakları aracılığı ile korumak ve devam ettirmek istemiştir. Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın ilanı ile modernleşme harekâtının başladığı bir sürece tabi olan devlet, yapı üretiminde de kırılmalar yaşamış böylelikle kentsel dokuda değişim yaşanmıştır. Bu değişim öncelikle Osmanlı başkenti İstanbul özelinde hissedilse de esasında Anadolu'nun tüm kentlerinde değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Yaşanan değişim çoğu kez kentsel dönüşüm olarak ifade edilse de; yalnızca yapı üretiminde bir modernizasyondan bahsetmek yanlış olur. Bireylerin batılılaşma döneminde alışa gelmiş hayat standartları farklı konseptte yapıların peyda olmasına sebebiyet vermiştir. Böylelikle sosyal faaliyet kapsamında devletin inşa ettirdiği tiyatro gibi farklı tipte yapıların halkın tüketim alışkanlıklarına göre şekil alarak, inşa edildiği yeni bir nizamdan bahsetmek mümkündür. Kamu yapıları ile kamusal yapıların bir arada inşa edildiği Tanzimat dönemi yapıları mimarlık tarihinin yanı sıra iktisat tarihi açısından da değerlendirmesi gerekir. Zira üretimi gerçekleştirilen bu yapıların yüklenicilerinin kim olduğu, mimarlarının kimler olduğu, kalfaların kimler olduğu hususu önemlidir. Terminoloji olarak bir çok kavramın birbiri yerine kullanıldığı, iş tanımı yelpazesinin geniş olduğu varsayımı altında birey ve mekan ilişkisi üzerinde durularak, batılılaşmanın içtimai yapı üzerindeki etkisinin nasıl olduğu hususuna değinmek disiplinler arası çalışmalarda literatüre şüphesiz katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada Kastamonu kentinin geçmişten günümüze coğrafi yapısı başta olmak üzere, içtimai ve idari yapılanması ve menşei hakkında bilgi verilmektedir.

2. KASTAMONU KENTİNİN TARİHİ

Kentin kurulduğu tarih ile birlikte isminin nereden geldiği muğlak olup bazı varsayımlar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan en yaygın görüşe sahip olan ise; Kaşka kavmi tarafından bu kente "Tummana" adı verildiğidir. "Tumamana" kelime olarak "şehir" anlamında kullanılmıştır. Kaşkalar'ın şehri anlamında kullanılan Gastumanna zaman sonra Kastamonu'ya dönüşmüştür. Benzer yaygın görüşler olsa da kentin ismine dair İlkçağ ve Ortaçağ'a ait eserlerde kentin ismine yönelik olarak ifade edilen bu görüşe dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İslami kaynaklarda ise kentin ismine dair; Kestamûniyâ, Kastamûnî veya Kastamûniyâ şeklinde tanımlanmakla birlikte Bizans eserlerinde; Kastamon olarak ifade edilmektedir. (Şahin, 2001: 585) Kastamonu takriben 1071 Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre

sonra (Turan, 1989: 1) Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah ordusuna mensup emir Kara Tekin'in Kastamonu civarında hüküm sürdüğü bilinmektedir.(Turan, 1969: 218) Uzun bir süre Çobanoğulları Beyliği'nin (Taneri, 1998: 513) idaresinde olan Kastamonu, daha sonra Candaroğulları tarafından yönetilmiştir.(Yücel, 1993:146) Ancak İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Candaroğulları Beyliği'ne son verdiği için artık kent, Osmanlı topraklarına resmen dahil edilmiştir. Böylelikle Osmanlı egemenliğine dahil edilen Kastamonu, Anadolu eyaletine bağlı olarak sancak şeklinde yönetilmiştir.(Darkot, 1977: 399-403).

Kastamonu öncelikle Emir Kara Tekin tarafından fethi gerçekleştirildikten sonra bölgede iskan hareketliliği de yaşanmıştır. Hatta 1196 senesinde Kastamonu şehri merkeze bağlanınca yurt tamamen Türk iskanına açılmış böylelikle bölgede Türk nüfusu artmıştır.(Turan, 1989: 4) Esasında nüfusta yaşanan artış beraberinde ticari faaliyetler ve imar hususunda önemli gelişmelerin de yaşanmasına sebebiyet vermiştir. (Şahin, 2009: 3-4) Osmanlı Devleti tarafından yönetilmeye başladıktan sonra XVI. yüzyıla kadar herhangi bir asayiş problemi yaşanmamasına rağmen bu tarihten sonra suhte² isyanları olarak anılan ayaklanmalardan Kastamonu'da³ etkilenmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kastamonu civarında yaşanan suhte isyanları ile ilgili çok fazla belge yer almaktadır. Kamusal anlamda zarar verdikleri gibi toplumun huzur ve sükununu da kaçırmaktadırlar. Devlet bu anlamda bazı tedbirler almaktadır. Örneğin bir vesikada bulunan bilgiye göre; Kastamonu havalisinde zorla para toplayarak halka zulmeden İbrahim isimindeki suhte ve arkadaşları ivedilikle yakalanarak Dergâh-ı Muallâ'ya gönderilmiştir.(BOA, ADVNSMHHM 6/1234: 2) XVI. ve XVII. yüzyılda yaşanan eşkıyalık hareketlerine XIX. yüzyılda Tahmiscioğlu İsyanı da dahil olmuştur. (Maden, 2018: 97-125) Bu anlamda iskan ve imar ile birlikte isyanların mevcudiyeti nüfus hareketliliğinde etkili olmuş özellikle XVI. yüzyıldan sonra nüfus yoğunluğunun artışın gerçekleştiği dönem XIX. yüzyıl olmuştur. Zaman içinde devletin birlik ve dirliğini sağlamak toplumun asayişini kontrol altında tutmak gibi bir dizi politikalar yaşanan isyanların önünü kesmiş böylelikle iskan faaliyetleri artmıştır. Artan iskan faaliyetleri çerçevesinde şehirler büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Nihayetinde imar faaliyetleri XIX. yüzyıl itibariyle de ivme kazanmıştır.

² “16. yüzyılın ortalarında, bir yandan nüfusun hızla artması, öte yandan toprak kazandıran savaşların ve zaferlerin durması, vergilerin de giderek ağırlaşması yüzünden, köylerden kentlere ve zengin yörelere nüfus akımı başlamıştı. Bu fazla nüfusun eritilebileceği, yararlı hâle getirilebileceği bir alan yoktu. Diğer bir ifadeyle, genç ve dinamik nüfusun memnun olmadıkları statülerini değiştirme imkânı daralmış bulunmaktaydı. Hemen tümüyle gençlerin oluşturduğu bu insanlardan medrese önlere gelenlere “suhte” ya da “levent” denilmektedir.”(Mühimme 3, 1993: 132,205,207)

³ “Bu hususta Mühimme Defteri'nde dikkate değer önemli açıklamalar vardır.1559-1560 yılları arasında Divan'da görüşülen konular arasında 44 adet hüküm suhte hareketleri ile doğrudan ilgili olmuştur. Yaşanan bu eşkıyalık hareketlerinde vakaların gerçekleştiği şehirlere ve semtlere göre ayrıştırılmıştır. Anadolu'da batı eksenli yaşanan bir eşkıya faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Bu şehirler arasında da Kastamonu kenti de yer almaktadır.” (Koç, 2013:157)

3. DEVLET POLİTİKASI OLARAK İMAR MECLİSLERİ

Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 1839 yılından sonra, bir dizi politikalar ile birlikte yenileşmeye ve modernleşmeye giden devlet, kurumlar tarihi açısından tarihte ilk kez farklı isimlerde resmi kurumların açılmasına olanak tanımıştır. Bu kurumlar işlevlerini sadece başkent İstanbul'da değil Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ifa edecek olmaları mülki idarede ıslah veya yeniden organize etmek amacıyla reform niteliğinde politikaların uygulanmasını sağlamıştır.

Şehirlerin gelişmesine ve büyümesine katkı sunacak olan İmar Meclisleri'nin Tanzimat Fermanı'nın ilanından kısa bir süre sonra kurulması şehirlerin kentsel anlamda dönüşümüne ve değişmesine sebebiyet vermiştir. 1845 yılında kurulan İmar Meclisleri ile Anadolu topraklarında yaşanan sıkıntıların belirlenmesi sağlanacak hem de Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle amaçlanan reformların ülkenin dört bir yanına duyurulması sağlanacaktır. Bu amaçla ilerde yapılması düşünülen imar faaliyetlerinin çerçevesi de meclislerin kurulması ile belirlenecektir. Bu minvalde her bölgeden ikişer temsilci⁴ olacak şekilde başkent İstanbul'a davet edilerek, sorunlar hususunda istişare yapılması ön görülmüştür. (Seyitdanlıoğlu, 1992: 326) İmar Meclisleri'nin görev tanımları esasında memleketin bayındırlık faaliyetlerine ağırlık verilmesi amacına yönelik olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda da raporlar oluşturularak memleketin gelişmesine katkı sunacak olan ekonomik ve sosyal alanlarda tespit ve tahkikat yapılması arzu edilmiştir. Kastamonu şehri 1842 ile 1846 senesinin ilk yarısına kadar Bolu eyaletine bağlı olarak yönetilmiştir.(Bazna, 2021: 198)Bolu'ya bağlı olarak idari yönetimi gerçekleştirilen Kastamonu'da Müslümanları temsilen Mehmed Bey ile Hacı Salih Efendi ile Hristiyanları temsilen Sava ve Yorgi adında kocabaşlar başkent İstanbul'a davet edilmişlerdir. (Bilirli, 2019: 23-24) İmar Meclisleri'nin kurulması ile birlikte kentsel değişimlerin başladığını yeni yapı türlerinin inşa edildiği böylelikle toplumsal değişimlerin de yaşandığı bir yüzyıl olarak literatürde tanımlanabilir. Devletin kentlerin düzenlenmesinde kontrol mekanizmasını sağladığı bu anlamda meclislerin kurulmasını halkın talep ve arzularına istinaden raporların oluşturulmasını ve gerekli resmi kanallara iletilerek çözüme kavuşturulmak istenmesi bu kontrol mekanizmasını kanıtlamaktadır. İmar Meclisleri'nin kuruluşundan hemen sonra yapı üretimi hususunda da artış yaşanmıştır.

⁴ İmar Meclislerinde oluşan temsilciler iki Müslüman ve iki kocabaşından oluştuğuna dair isim listesi için ; Metin Ülver'in Tanzimat Taşrasının İstanbul Buluşması: İmar Meclislerinin Kurulması Süreci adlı eseri inceleyiniz. (Ünver, 2009: 156-160)

Tablo 1: 1892 Yıllarına Ait Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde Kayıtlı Yapılar

Taşınmazın Niteliği	Adeti
Hükümet Konağı	1
Askeri Yapı (lojman)	1
Kışla	2
Depo	2
Konut	3585
Matbaa	2
Karakol	4
Kütüphane	10
Telgrafhane	1
Dükkan	1769
Han	45
Hamam	15
Bedesten	1
Mezbaha	1
Kıraathane	9
İlkokul	7 (Erkek)- 1 (Kız)
Sanat Okulu	1

Kaynak: Kastamonu maddesi, Yurt Ansiklopedisi, Cil6, 1983, s. 4630-4633

XIX. yüzyılın ikinci yarısında diğer şehirlerde olduğu gibi Kastamonu kent merkezinde de yeni yapıların inşaatları gerçekleştirilmiştir. Özellikle Tanzimat'ın ilanından sonra yeni yapı türlerinin kurulması devletin halkı için hizmet sunduğunun apaçık göstergesidir. Bu yapı türlerinin inşa edilmesi ile birlikte sivil yapılaşmada da artış yaşanmıştır. Kamusal yapı stokunda yaşanan değişim kat mülkiyeti hususuna da yansımıştır. Kamusal yapılaşma ile sivil yapılaşma etkileşim halinde olmuştur. Her iki yapı türünde de hızla artan yapılaşma durumu mevcuttur. Modern anlamda yeni yapıların şehirlerde inşa edilmesi kentlerin yeni bir kimlik kazanmasına da sebebiyet vermiştir. 1892 tarihli salnamede Kastamonu vilayetinde kayıtlı bulunan ticari yapılar konut üretiminde etkili olmuş kat mülkiyetli toplam 3585 konut inşa edilmiştir. Sosyal devlet güdüsü ile hareket eden yönetim sınıfı, bu yapıların vasıtasıyla halk ile daha yakın temasta bulunma fırsatı yakalamıştır. Kastamonu Sanat Okulu'nun

Tablo 2: 1898 Yıllarına Ait Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde Kayıtlı Yapılar

Taşınmazın Niteliği	Adeti
Karakol	20
Kışla	25
İmaret	3
Kütüphane- Medrese	41
Şıfa Yurdu	1
Hastane	3
Dükkan- Mağaza	4097
Han	198
Hamam	42
Fırın	111
Değirmen	1853
Fabrika	30
Matbaa	1
Kilise	6
Tekke- Zaviye	60
Tabakhane	49
Çiftlik	25

Kaynak:” Kastamonu” maddesi, Yurt Ansiklopedisi, Cil6, İstanbul, 1983, s.4630-4632

1898 yılında Kastamonu vilayetinde devletin kamu yapılarına ağırlık vermesi bölgenin gelişmesine olanak tanımıştır. Sosyal devletin vermiş olduğu bilinç ile inşa edilen kamu yapıları kamusal anlamda gelişime ve değişime de uğramıştır. Kamusal yapıların yanı sıra sivil yapılaşma örneklerine bakıldığı zaman; bir önceki tabloda yer alan verilere nazaran yerli üretime destek verildiği de anlaşılmaktadır. Ticari faaliyetlerin sürdürülebilmesi adına çeşitli alanlarda nicelik olarak yapı sayısında mutlak bir artış söz konusu olmuştur. Bu durum dolaylı olarak şehirde nüfus artışına da sebebiyet vermiştir. Tanzimat ilanı sonrasında “modern devlet” kavramı tüm kademelerde görülmeye başlamıştır. Bu değişim mekânsal düzenlemelerde de etkili olarak şehirlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Başkent İstanbul’da yaşanan bu değişim diğer şehirlere sirayet etmiştir. Bu durum “devlet otoritesinin” ülke çapında ki diğer vilayetlerde kamu yapı inşaatları olarak; somut bir görüntü kazanmasına olanak tanımıştır. Geçen zaman içinde artan nüfus yoğunluğu beraberinde iskan ve imar hususunda değişimlerin yaşanmasına ve bu minvalde yapıların inşa edilmesine sebep olmuştur. Nüfus artışı vilayette

asayiş sorununu ortaya çıkarmış böylelikle karakol ve kışla gibi yapıların artmasına neden olmuştur.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde ve XX. yüzyılın başlarında eğitime ağırlık verilmiştir. Bu hususta özellikle 1903 tarihli Maarif Salnamesi'ne yansıyan eğitim yapıları ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır; Kastamonu İnas Rüşdiyesi, Kastamonu Hamidiye Sanayi Mekteb-i Alisi ve Kastamonu Askeri Rüştiyesi yapılarının mevcudiyetinden bahsedilmektedir.(Yurt Ansiklopedisi, 1983: 4593) II. Meşrutiyet ile birlikte Kastamonu vilayetinde meslek okulları olarak tanımlanan; ziraat amaliyet mektebi, muallim mektebi ve halıcılık mektebi adı altında okulların yapımı gerçekleştirilmiştir.(Aytekin,1988: 101-108) Bu yapıların inşa süreci devlet kontrolü, finansmanı devlet tarafından yapılmıştır. Özellikle modernleşme ile birlikte sanat okullarının açılması ve mekteplerde; yapı, inşaat, mimarlık, dülgerlik gibi farklı meslek gruplarına yönelik branşların yer alması toplumda eğitilmiş yapı ustalarının artmasına da sebep olmuştur.

4. KASTAMONU VİLAYETİNDE İNŞA EDİLEN KAMUSAL YAPILAR

Kastamonu vilayeti özellikle Osmanlı Devleti himayesin geçtikten sonra kentsel büyüme Müslümanların şehirde iskan edilmesi ile birlikte eş zamanları olarak artış sağlamıştır. Özellikle XIX. yüzyılda şehir coğrafi olarak nihai sınırlarına ulaşmıştır. Sınırları genişleyen kentte mülki, askeri, sivil veya kamusal yapı olarak tanımlanan yapıların inşalarına ağırlık verilmiştir. Böylelikle kentte fiziksel değişim ile birlikte kentsel mekân dönüşümü de yaşanmaya başlamıştır. Esasında tıpkı diğer Osmanlı kentleri gibi Kastamonu'da ticari ve ekonomik faaliyetlere ev sahipliği yapan bir kenttir. Kentin önemli ayırt edici unsuru ise; bakır ve kükürt gibi değerli madenlerinin çıkartılmasıdır. Kastamonu'da maden ticaretinin en canlı dönemi XIV. ve XVI. yüzyıllar olmuştur. Osmanlı Devleti'nde maden ocaklarının işlevselliğinin kontrolü Darphane Nezareti tarafından gerçekleştirilmekteydi. Osmanlı maliyesinde yer alan gelir kalemlerinden biri de madenlerdir. Osmanlı Devleti para rejiminin oluşmasında ve tedavüle sürülmesinde maden ocakları ve işletmeleri temel olarak girdi kalemini oluşturmuştur.(Sahillioğlu,1978:4) Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren maden ocaklarına gereken ehemmiyeti göstermiştir. Bu doğrultuda da Rumeli ve Anadolu topraklarında madencilik alanının gelişmesine zemin hazırlamıştır. (Tızlak, 1993: 295) Osmanlı Devleti Anadolu'da XVII. yüzyılda bakır maden işletmesini Kastamonu şehrinde üretmiştir. 1487 senesinde oldukça kalabalık nüfusa sahip olan Küre'de ikamet edenlerin çoğunluğunu madenciler oluşturmaktaydı. (Faroqhi, 1994:217). Bakır madeni sadece paranın hammaddesinde kullanılmamaktaydı aynı zamanda Osmanlı saray mutfağında yer alan

eşyalardan, gemi inşaatına kadar neredeyse tüm alanlarda farklı üretim atölyelerinde hammadde olarak kullanılmaktaydı.

Tarih boyunca ticaret yolu üzerinde bulunması hasebiyle Kastamonu kenti Osmanlı Devleti için önemli bir şehir merkezi olmuştur. Bölgede yaşanan nüfus yoğunluğu zamanla yeni yapıların inşa edilmesini sağlamıştır. Özellikle XIX. yüzyılda başkent İstanbul'da başlayan modernleşmenin yapı üzerinde ki etkisi Anadolu kentlerine de yeni yapıların inşa edilmesine sebebiyet vermiştir. Kastamonu şehrinde de bir çok kamusal yapının inşa edildiği bunların bazılarının günümüze kadar intikal ettiği bilinmektedir. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Anadolu kentlerinde Hükümet Konağı olarak tanımlanan yeni yapıların inşaatına başlanılmıştır. Tanzimat'ın ilanından önce yönetim ve siyasi işler amacıyla ayrı bir yapı inşa edilmediği bilinmektedir. Anadolu kentlerinde idari mülki amirler için hükümetçe bir yer kiralanır görevlerini bu yerlerde ifa ederlerdi. Tanzimat ile birlikte hükümet meydanları oluşturulmaya başlanılmıştır. Bu meydanların en önemli yapısı ise hükümet konakları olmuştur. Konak olarak literatürde tanımlanan bu yapılar içinde; ticaret ve ziraat müdürlüğü, zaptiye müdürlüğü, adliye müdürlüğü, maarif teşkilatı, umur-u ecnebiye müdürlüğü ve defterdarlık gibi bir çok kamu yapısını içinde barındırmaktaydı.(Birkan, Ortaylı, 1984: 5) Kamu yapısı olarak nitelendirilen bu yapıların etrafında da yine kamusal yapılara örnek teşkil edecek; postane, tutukevi, telgrafhane ve hatta saat kulesi gibi yapılar da bu alanda yer alabilmekteydi. Böylelikle kamusal yapı stokunu oluşturan bu yapıların en temel özelliğini gözler önüne seren ise; merkezîyetçi Tanzimat düşüncesini somut bir halde halkına yansıtmaktır. Esasında bu durum Anadolu'nun tüm kentlerinde uygulanmış böylelikle devletin gücünün simgesi vurgulanmıştır. Hükümet konaklarının inşaat süreci özellikle Sultan II. Abdülhamid Dönemi'ne rastlar. Sultan II. Abdülhamid'in 25. cülus yıldönümü münasebetiyle hazırlanan bir yayında toplam 77 hükümet konağının 1876 ile 1900 yılları arasında inşa edildiği belirtilmektedir.(Yazıcı:3)

XIX. yüzyılda hükümet konağı olarak tasarlanan yapılar için evvela bir yapı inşaatından bahsetmek yanlış olur. Zira arşiv belgelerinde yer alan bilgilere göre hükümet konağı olarak tahsis edilen yerler "bedel-i icar" şeklinde tahsis edilmiştir. Bu durum XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar da devam etmiştir. Kastamonu şehrinde hükümet konağı olarak tahsis edilen birden fazla yapı vardır. Kastamonu Merkez Hükümet Konağı ve İnebolu Hükümet Konağı bu yapı türünün en eski tarihli olanlarıdır.

4.1. Kastamonu Merkez Hükümet Konağı

Yapı; 9 pafta, 173 ada, 10 parselde yer alan toplam 6501.43 m² 'lik arsa üzerinde yer almaktadır. Yapının mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait olup Yapı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Yapı günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Kastamonu'da hükümet konağı olarak kullanılan bu yapının evvelinde mülki amirlerin kullanımına sunulan Cebrail Ağa Camii Evkafı olarak tanımlanan arazi üzerinde 1657 yılından önce inşa ettirildiği düşünülen saray eski yönetim merkezi olarak kullanılmaktaydı. (Topçubaşı,2009: 200)

Kastamonu Hükümet Konağı bir çok kez tamir edilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgede Hükümet Konağı'na ait masarif-ı tamiriyesi hakkında bilgi vermektedir. 1328 tarihli belgede toplam yapılan masrafların tutarı 12928,00 mecdiye kuruş olarak kayıt altına alınmıştır. (Ek-1) Aynı belgede Hükümet Konağı'nın imar projesi hakkında da detaylı bilgi verilmektedir. Hükümet Konağı'nın baca borularına yapılacak olan onarım projesinin krokisi de evrak içinde yer almaktadır.(Ek-2) (BOA.,ML.EEM. 1094/3:3,4)

4.2. İnebolu Hükümet Konağı

İnebolu'da inşa edilen Hükümet Konağı XIX. yüzyılın ikinci yarısında 1869 senesinde inşa edilmiştir. Hükümet Konakları inşa edileceği zaman devlet hazinesinden ayrılan bütçenin yanı sıra bazı durumlarda çevrede ikamet eden itibarlı kişilerden yardım toplanarak yapı inşa faaliyetleri desteklenmekteydi. Bu durumu ispatlayan en önemli kanıt ise arşiv belgesinde yer alan “...İnebolu'da yapılacak zabtiye koğuşu, hapisane ve hükümet konağı inşaatları masraflarının bir miktarının muteberan-ı ahaliden ve bir kısmının da emval-i mahalliyeden karşılanmasının uygun görüldüğü..” tezkiredir. (BOA., MKT.MHM., 434/18: 1,2) Hükümet Konağı'nda yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra yapının keşif defteri ve haritasının yer aldığı arşiv kayıtlarına göre yapı iki kattan oluşmaktaydı.(Ek-3) (BAO., ŞD., 1645/33:11) Esasında bir çok Hükümet Konağı ilk etapta ahşap olarak inşa edilmiştir. Daha sonra çıkartılan nizamnameler ile yapıların ahşaptan kagire geçişi hızlanmıştır. Böylelikle yeni Hükümet Konağı olarak literatürde tanımlanan yapılarda ahşap yapı malzemesi terk edilerek taş ve tuğla malzemeleri tercih edilmiştir.

SONUÇ

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi dönüşüm mekânsal anlamda bazı değişimlerin yaşanmasına da sebebiyet vermiştir. Kent ve mekân algısı oluşan yeni düzen ile birlikte yeniden biçimlendirilmiştir. Böylelikle başta Osmanlı başkentinde yaşanan değişim Anadolu topraklarına kadar sirayet etmiştir. Bu durum yapı üretiminde yeni tip yapı inşa edilme sürecinde etkili olmuştur.

Tarih boyunca tüm devletlerin ortak paydası büyük yapılar inşa ederek fiziksel anlamda güçlerini göstermektir. Bu anlamda Osmanlı Devleti' de gücünün göstergesinin somut hali olan yapılar inşa ederken çağın gerisinde kalmayarak, modern yapı üretimini gerçekleştirmiştir. Hükümet yapıları olarak tanımlanan bu yapılar; esasında başkentte inşa edilen Bâb-ı Âli'nin taşradaki karşılığı olarak "Hükümet Konağı" şeklinde yansımasıdır. Bu bir bakıma yeni düzenin mekânsal anlamda dönüşüme yansıdığını göstermektedir. Hükümet Konakları bir çok yapı stokunu bir arada barındıran toplu kamu yapıları olarak adlandırılabilir. Bu durum aynı zamanda devletin halkı ile güçlü bir bağının da olduğunu gösteren somut bir örnektir.

Osmanlı kentlerini ekonomik, siyasi ve ticari anlamda karakteristik özelliklere haiz olması hasebiyle sınıflandırmak mümkündür. Kastamonu şehri liman ticareti hususunda gözde kentlerden biri olma hasebiyle liman şehri olmayan şehirlerden daha gelişmiş bir yapıya sahiptir. Liman şehirlerinde nispeten diğer şehirlere göre ticari faaliyetlerin daha fazla olması devletin o kentlere yatırımı ve desteğini artırmasına sebebiyet vermiştir. Böylelikle uluslararası ticarete faaliyet gösteren kentlerde kamusal yatırımların daha fazla olduğu gerçeği söz konusu olmuştur. Devletin idaresini ve yönetimini kanıtlamak amacıyla en önemli mekanizmalardan biri olan yapı inşa etme süreci Kastamonu gibi liman şehirlerinde ivedilikle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda modern Osmanlı Devleti'ni temsil eden kamusal yapı inşaatlarının başında da Hükümet Konakları gelmektedir. XIX. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar mevcudiyetini sağlayan Hükümet Konakları'ndan biri de Kastamonu'da inşa edilen yapılardır. Vilayet mimarlarının inşa etmiş oldukları bu yapıların günümüze kadar intikal etmesinin sebebi ise kuşkusuz kullanılan yapı malzemesinin kaliteli olmasıdır. Dönemsel olarak incelendiği zaman ağır yaşam koşulları, savaş, ve hatta iktisadi anlamda devletin zor durumda olmasına rağmen kamusal yapı üretimini gerçekleştirmiş olması devletin bekasını daima ön planda tuttuğunun da göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Aytekin, Halil, “Cumhuriyet’in Devraldığı Kastamonu Eğitim Müesseseleri (1910-1918)”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler 19-21 Ekim 1988, Kastamonu, s.101-108
- BAO, A.DVNSMHM.d., Yer Bilgisi; 6- 1234, H-05-11-972
- BOA.,ML.EEM., Yer Bilgisi;1094/3:3,4, R-10-04-1330.
- BOA., MKT.MHM., 434/18: 1,2., H-25-10-1285.
- BAO., ŞD., Yer Bilgisi;1645/33:11, H-19-10-1300.
- Bazna, Yalçın, “ Osmanlı Taşra idaresi: Kastamonu Örneği(1839-1876)”, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2021.
- Bilirli, Tahir, *Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri (1845-1846)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 23-24
- Birkan, Güven, Ortaylı, İlber, “Söyleşi: Osmanlı’dan Bugüne Hükümet Konakları”, Mimarlık, Sayı: 203, İstanbul 1984, s. 5.
- Darkot, Besim, “Kastamonu”, İslam Ansiklopedisi, C. 6, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1977, 399-403.
- Fahrettin, Tızlak, “XIX. yüzyılın İlk Yarısında Anadolu Madenleri”, *Prof. Dr. Bayram Kodoman’a Armağan*, Samsun,1993, s.295.
- İlhan Şahin, Dia Maddesi , Kastamonu, 2001,24. Cilt, s.585
- Koç,Yunus, XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu’nda Suhte Olayları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2013 Bahar (18), s.147-159
- Maden, Fahri, Kastamonu’da Eşkıyalık Hareketleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 97-125.
- Muhimme ,(3 Numaralı Muhimme Defteri) (966-968/1558-1560), Özet Ve Transkripsiyon. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (Haz.), Ankara, 1993.
- Sahillioğlu, Halil, “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar Özel Sayısı*, Ankara 1978, s.4.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, “Tanzimat Dönemi İmar Meclisleri”, *OTAM*, Sayı: 3, Ocak 1992, s. 326.
- Suraiya, Faroqhi, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1994.
- Şahin, Burhan, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kastamonu Nüfusu”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, S. 17, Temmuz-Ağustos-Eylül 2009, s. 3-4.

Taneri, Aydın “Hüsameddin Çoban”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 1998, S.513. (513); Yücel (1980), A.G.E., S.37.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969, S.218.

Turan, Refik, “Selçuklular Döneminde Kastamonu”, Türk Tarihinde Ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler, 19-21 Ekim 1988 Kastamonu, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989

Ünver, Metin, “Tanzimat Taşrasının İstanbul Buluşması: İmar Meclislerinin Kurulması Süreci”, *Eski Çağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, (Editör: Feridun M. Emecen), Kitabevi, İstanbul 2009

Yazıcı, Nurcan, Amasya'daki Hükümet Konağı Binaları, Sanat Dergisi, Sayı 18, 2011, S.3

Yücel, Yaşar, “Candarogulları”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 1993, S.146 .

EKLER

Ek-1: Kastamonu Hükümet Konağı Masarîf-ı Tamiriyesi Belgesinin Aslı.

::--II--::

(1er ETAGE)

Bureau des mines et forêts longueur 2x14.....	28	,00
" Travaux Publics..... 2x14.....	14	,00
" Capitaine de Gendarmerie.....	14	,00
" Directeur de l'enseignement.....	28	,00
" Hakim effendi 2x14.....	14	,00
" Recensement.....	14	,00
" Bureau de Gendarmerie.....	14	,00
" Comptabilité: Instruction publique.....	28	,00
" Cadastre 2x14.....	28	,00
" Vétérinaire et Travaux publics 2x14.....	28	,00
	<u>210</u>	<u>m^l,00</u>

(2.- ETAGE)

Cabinet du Gouverneur Général 2x8,50.....	17	,00
" Commandant de Gendarmerie.....	8	,50
" Secrétaire Général.....	8	,50
" Conseil du Vilayet.....	8	,50
" du Directeur des finances.....	8	,50
" Conseil général.....	8	,50
" Evkaî.....	8	,50
	<u>68</u>	<u>,00</u>
" Bureau des archives.....	8	,50
Comptabilité du Vilayet 2x8,50.....	17	,00
Bureau du Numéris.....	8	,50
Mosquée.....	8	,50
Bureau de l'Agriculture.....	8	,50
" Impôts 2x8,50.....	17	,00
" Evkaî.....	8	,50
" Gendarmerie 2x8,50.....	17	,00
" Directeur de la police.....	8	,50
" Archives 2x8,50.....	17	,00
	<u>187</u>	<u>,00</u>

Total..... 187 ,00

Récapitulation: Fez de chaussée 66^{m^l},00
 1er Etage..... 210 ,00
 2.- Etage..... 187 ,00
463 ,00

à 25 piastres le mètre linéaire..... 11575^P,00

Manchettes en tôle galvanisée scellée dans l'épaisseur du mur et du boisseau et son couvercle rendu posée et peinte 41 semblables à 5p;.. 205,00

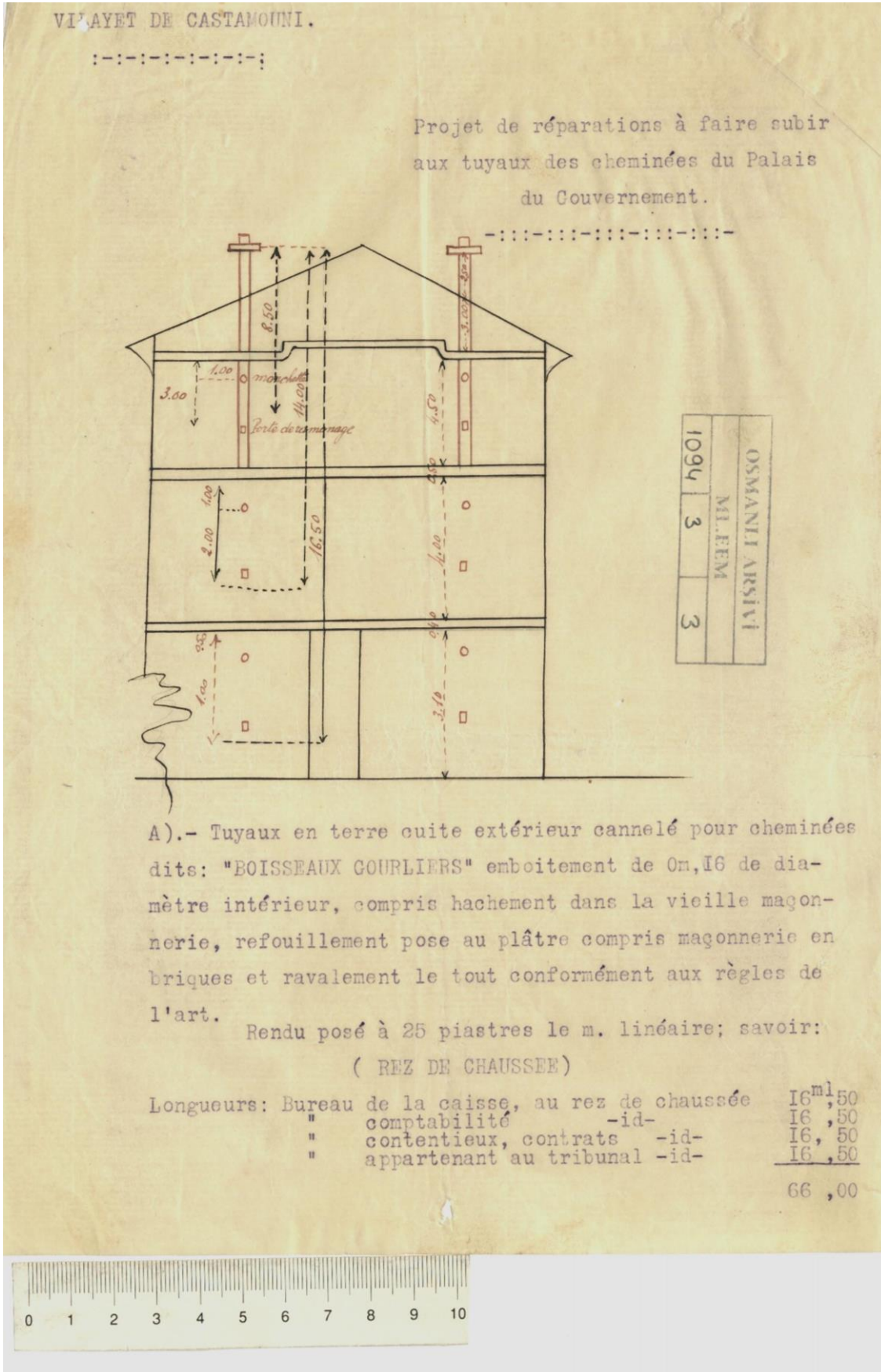
Portes de ramonage en tôle galvanisée avec chassis dormant de 0,20x0,20 scellé dans l'épaisseur du mur rendue, posée et peinte 41semblables à 8p;.. 328,00

Mitres en poterie avec mitron et couronnement en pierre de taille, compris fourniture et posé, souche en briques etc, rendu posé et fini: 41 semblables à piastres 20,00..... 820,00
 Montant général du projet (médjidié à 20),..... 12928,00

Le présent devis s'élevant à la somme de 12928,00 piastres médjidié à 20,
 Dressé par l'Ingénieur en chef-adjoint soussigné.
 A Castanouni le 10 Juin 1328.

ML.EEM.01094.00003.002

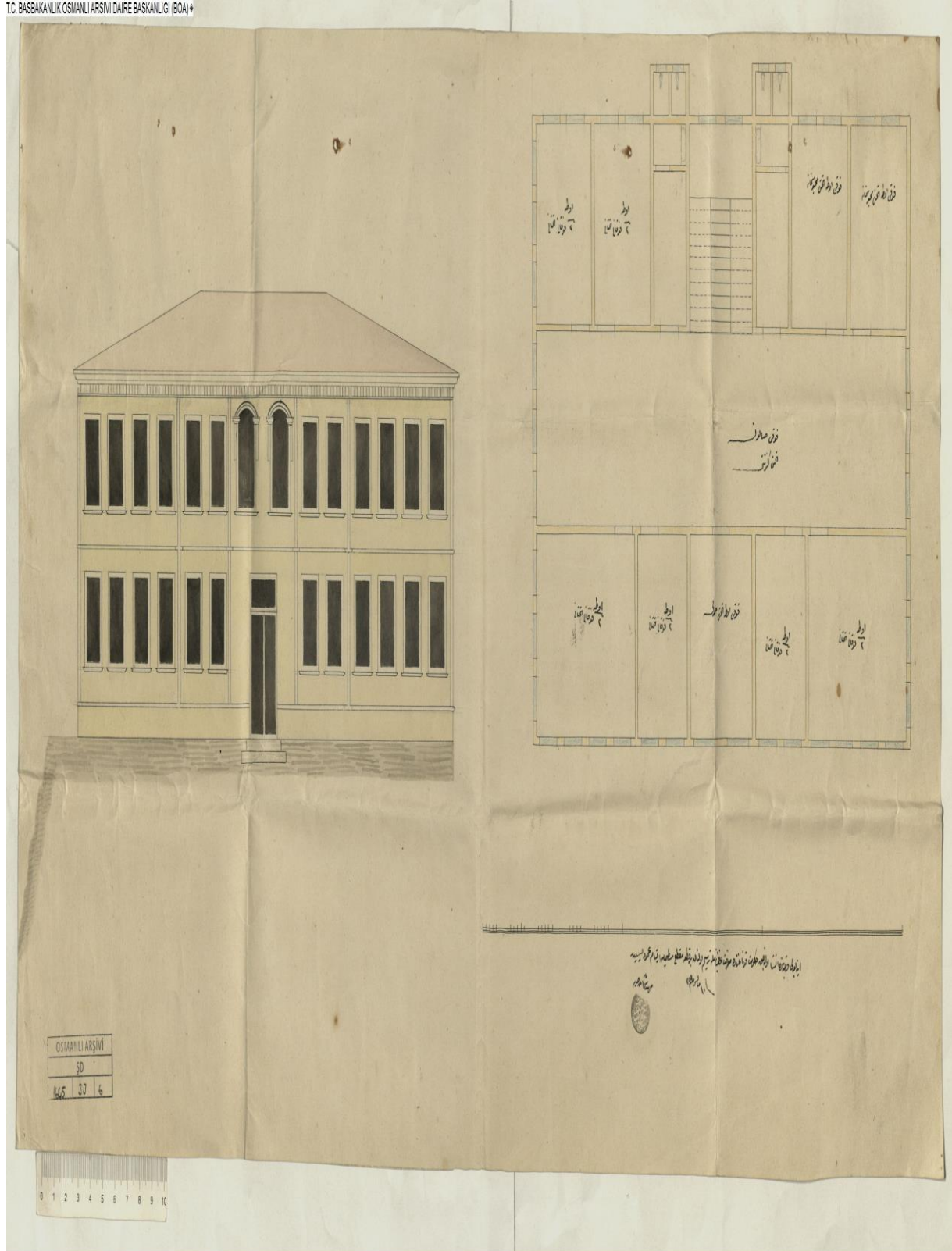
Ek.2: Kastamonu Hükümet Konağı'na Ait Proje Belgesi

MI. EEM 01094 00003 003

Ek.3: İnebolu'da İnşa Edilen Hükümet Konağı'na Ait Plan Krokisi

T.C. BAŞBAKANLIK OSİMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) *

Ek.4: Kastamonu Kız Sanat Okulu

(<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/122986>, 12.03.2022)

44 — قسطمونی قیز اورتا مکتبی طلبه سندن برغروب
Elèves de l'Ecole moyenne de Kastamouni

Ek.5: Kastamonu Sanat Mektebi

